

УДК 78.01+785.6+78.082.4

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2023-37-13>

Сай Чулей

ORCID: 0000-0002-3676-9618

аспірант кафедри історії музики та музичної етнографії
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
296577097@qq.com

ФОРТЕПІАННІ РАПСОДІЇ Ф. ЛІСТА В УСОБЛЕННІ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета роботи. У статті досліджуються національні риси мовно-мисленевої структури «Угорських рапсодій» Ф. Ліста. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні естетико-культурологічного, історичного та музикознавчого методів з залученням виконавського підходу, у комплексі вони утворюють єдину методологічну основу. **Наукова новизна** роботи постає у виявленні специфіки національних угорських гармонічних засобів Угорських рапсодій Ліста як мовно-композиторських новацій жанрової форми рапсодії. **Висновки.** Ф. Ліст постійно цікавився угорським фольклором, маючи його за одне із джерел власного натхнення, створив велику кількість обробок угорських пісень і танців (угорські рапсодії, угорські національні мелодії та ін.) і в своїх композиціях широко застосовував їхні специфічні особливості, передусім ладо-гармонічні звороти та ритміку. Подібно до Шопена, Ф. Ліст вивів пісенно-танцювальні жанри національного фольклору на новий рівень, перетворивши їх на романтичні віртуозні фортепіанні мініатюри. Ф. Ліст є винахідником жанрової форми фортепіанної рапсодії (хоча така назва використовувалася і деякими його попередниками австро-німецького композиторського контенту). Ліст трактує рапсодію як віртуозну концертну фантазію в дусі парафрази, де замість оперних мелодій використовуються фольклорні теми. Це теми угорських і циганських пісень і танців, більшість яких взято зі збірки записаних Листом народних угорських мелодій. Розширена тональність – часте явище в Рапсодіях Ліста, на першому плані тут виступає гармонічна барвистість, що виявляє чуйність композитора до всього нового, свіжого, життєвого. У романтичній фортепіанній творчості жанрова форма рапсодії поєднала лістівські віртуозність, фортепіанну оркестральність, яскраву концертність та масштабність викладення, створивши прецедент нової інструментально-концертної моделі, що отримала надзвичайний розвиток та розповсюдження. Тому саме лістівські фортепіанні рапсодії і сьогодні постають предметом не тільки виконавської, а й виконавсько-транскрипторської уваги у перекладенні для різних інструментальних складів та інструментів, адже

містять блискучі засади концертності та яскравої образності, які є незамінними в презентативних формах виконавсько-інтерпретативної (артистичної та технологічної) й композиторської майстерності, а також інструментально-органологічної якості.

Ключові слова: Ф. Ліст, мовно-композиторські новації, музичний жанр рапсодії, фортепіанна рапсодія, національні риси, концертність, віртуозність, романтизм.

Sai Chulei, Postgraduate Student at the Department of Music History and Musical Ethnography of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music
Piano rhapsodies by F. List in the embodiment of hungarian national culture

Aim of the work. The article examines the national features of the language-thought structure of F. Liszt's "Hungarian Rhapsodies". **The research methodology** consists in the application of aesthetic-cultural, historical, musicological methods with the involvement of a performing approach, in the complex they form a single methodological basis. **The scientific novelty** of the work arises in revealing the specificity of the national Hungarian harmonic means of Liszt's Hungarian rhapsodies as linguistic and compositional innovations of the genre form of rhapsody. **Conclusions.** F. Liszt was constantly interested in Hungarian folklore, having it as one of the sources of his own inspiration, created a large number of arrangements of Hungarian songs and dances (Hungarian rhapsodies, Hungarian national melodies, etc.) and in his compositions widely used their specific features, primarily ludo-harmonic inflections and rhythms. Like Chopin, F. Liszt brought the song and dance genres of national folklore to a new level, turning them into romantic virtuoso piano miniatures. F. Liszt is the inventor of the genre form of piano rhapsody (although this name was also used by some of his predecessors of the Austro-German compositional content). The letter interprets the rhapsody as a virtuoso concert fantasy in the spirit of paraphrase, where folklore themes are used instead of operatic melodies. These are themes of Hungarian and Gypsy songs and dances, most of which are taken from a collection of folk Hungarian melodies recorded by Liszt. Expanded tonality is a frequent phenomenon in Liszt's Rhapsodies, harmonic colorfulness is in the foreground here, which reveals the composer's sensitivity to everything new, fresh, vital. In romantic piano works, the genre form of rhapsody combined Liszt's virtuosity, piano orchestralness, bright concert performance and large-scale interpretation, creating a precedent for a new instrumental-concert model that received extraordinary development and distribution. That is why Liszt's piano rhapsodies are still today the subject of not only performance, but also performance-transcriptional attention in translation for various instrumental compositions and instruments, because they contain brilliant principles of concert and bright imagery, which are indispensable in the presentational forms of performance and interpretation (artistic and technological) and compositional skill, as well as instrumental and organological quality.

Key words: F. Liszt, linguistic and compositional innovations, musical genre of rhapsody, piano rhapsody, national features, concert performance, virtuosity, romanticism.

Актуальність теми роботи. Творчість Ференца Ліста є однією з найяскравіших кульмінацій в історичного розвитку музичної творчості, як у її прагматично-технологічній стороні, пов'язаній з виконавськими формами, так і у її композиторському представленні, як автономізації та поглиблення функцій музичної мови. В обох цих вимірах у ході історії відбувається зростання семантичного потенціалу музики, який у сфері професіоналізації підіймається на новий рівень, розпочинає новий етап системного становлення саме у романтичний період, до якого і є приналежною творча доля Ліста. Відтак Ф. Ліст постає й як найбільш переконливий взірець романтичного митця, привертає увагу особистісними людськими рисами, що є невід'ємними від його музично-творчого досвіду та власне музичних композицій. Жанрова форма фортепіанної рапсодії, започаткована композитором-виконавцем, є одним з блискучих прикладів його творчих новацій.

Дані обставини та низка інших, зокрема значущість, обов'язкова наявність творів Ліста у репертуарі сучасних китайських піаністів як знаку досягнення вищого рівня музичної виконавської майстерності, визначає вибір теми та проблемний напрям дослідження даної статті.

Метою статті є визначення національних рис мовно-мисленеєвої структури «Угорських рапсодій» Ф. Ліста.

Виклад основного матеріалу. «Угорські рапсодії» (франц. – *Ungarische Rhapsodien*, угор. – *Magyar rapszodybók*) – відомий цикл із дев'ятнадцяти творів для фортепіано Ференца Ліста, що засновані на темах угорського музичного фольклору, мають вільну форму та втілюють нові принципи інструментального (фортепіанного) мислення XIX століття. Основний корпус рапсодій угорського композитора створений протягом 1846–1853 років, а також у 1882 та 1885 роках. Сама жанрова форма інструментальної рапсодії вважається композиторсько-виконавським винаходом Ліста, хоча дана назва (яка походить від давньогрецького «рапсод» –

виконавець епічних пісень) застосовувалася і до нього В. Р. Галленбергом, Х. Ф. Д. Шубартом, В. Я. Томашеком, Я. В. Бровари. Ліст же трактує рапсодію як віртуозну концертну фантазію в дусі парафрази, де замість оперних мелодій використовуються фольклорні теми. Це теми угорських і циганських пісень і танців, більшість яких взято зі збірки записаних Листом народних угорських мелодій.

Дослідники стверджують, що Ліст провів багато часу серед циган і зазнав впливу музично-мовних властивостей їх пісень і танців. Так, Ліст, відомий і як володар церковного сану, якимсь написав, що почував себе «наполовину циганом, на іншу – францисканцем» [3]. У його уявленні цигани втілювали невгамовну волю до свободи. Циганських музикантів він називав «люб'язними колегами»; себе самого – «першим циганом Угорського королівства». Однак стосунки Ліста з циганами та музикою, яку вони грали, були складними та суперечливими. Велика частина мовно-інтонаційних властивостей композиторського стилю Ліста надихалась або, принаймні, пов'язана з особливостями музики, яку він чув від циганських ансамблів та окремих осіб. Спадщина Ліста містить зростаючу популярність «циганських» елементів у творах багатьох західних композиторів-класиків (Гектор Берліоз, Герман А. Волленгаупт, Єно Хубай, Елемер Сентірмай та інші). І все ж ідеї Ліста про «циганську» музику, яку він вважав справжнім угорським національним стилем, досі викликають спекотні суперечки.

Відома робота Ліста «Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie» (французькою мовою була видана 1859 та 1881), перекладена як «Цигани в музиці», майже зазвичай інтерпретується як позитивне зображення циган та їх музичного внеску в угорську культуру. Якщо перше видання книги посварило Ліста з угорськими націоналістами, то друге спричинило суспільний осуд з боку частини ліберальних європейських мислителів і затьмарило останні роки життя великого угорського композитора. Угорський музикознавець Балінт Шароші писав,

що ця «книга досі є моделлю і довідником для всіх тих, хто хоче надати циганам образ себе в рожевих тонах, що нагадує весільний торт» [6]. Відгуки на книгу Ліста «Циганка в музиці» (до якої доклала руку і Кароліна Сайн-Вітгенштейн) або хвалять Ліста за його відкриття, або не згодні з ним щодо реального творчого потенціалу циганської музики (так, відома знаменита негативна позиція Бели Бартока, який стверджував, що циганська музика в Угорщині зародилася не в циган і що вони лише адаптували і «трансформували» те, що створили «справжні угорці», і тому лист був фундаментально помилився, приписуючи цю музику циганам). Звичайно, угорські цигани не були виключно авторами музики, яку вони виконували, і це був не єдиний вид справжньої «національної» музики, яку можна знайти в Угорщині (Барток та його послідовники стверджували, що цигани рідко або ніколи не були творцями свого репертуару, і популярності його вони переважно були зобов'язані угорським композиторам-класикам).

Відомий угорський музикознавець, голова Товариства Ференца Ліста і автор книги «Музика Ференца Ліста» Клара Хамбургер описує, яке враження на угорців середини XIX ст. справили роздуми Ліста про природу угорської музики та її зв'язок з циганською традицією. Слід вказати, що для угорців, які зазнали поразки та втратили надію на утворення незалежної національної держави після 1849 р., будь-який натяк на несамостійність угорської культури був образою, тоді як для європейця Ліста циганська та угорська музичні традиції складали єдине ціле. За іронією долі «Угорські рапсодії» з їхніми циганськими мелодіями стали для всього світу уособленням саме угорської національної культури.

8 жовтня 1852 року Лист так писав Габору Матраї (історик музичної науки; 1779–1875), який надіслав на прохання музиканта дещо з «Збірки народних пісень», про цикл «Угорські рапсодії», що готується до видання: «Милостивий мій государю! ... У минуле відвідування (1846 р.) Угорської та Трансільванської земель угорські наспіви, які при мені виконувались різними циган-

ськими ансамблями, злилися з моєю душею, ставши невід'ємною частиною її; о, скількох мрій я вдавався при їхніх звуках, яке захоплення вони викликали, вражаючи всю мою істоту! Який чудовий, чарівний калейдоскоп із смутку, знедоленості, душевної глибини, надлишку почуттів, запалу, витонченості, мрійливості, серйозності, кокетства, туги та горя. З цих пір я і поставив за мету передати глибинну, проникливу, величну і вільну, спрямовану вгору поезію нашої національної музики. Про те, чи достатньою мірою мені це вдалося, свідчить плід моїх багаторічних праць, який вперше побачить світ цієї зими під загальною назвою «Угорські рапсодії» (у 14 зошитах по 10–15 аркушів кожна) у Відні у Хаслінгера» [4].

Але ще у 1847 р., коли був готовий рукопис Рапсодій, Ліст вважав за потрібне забезпечити його певним супровідним текстом, для чого 17 липня 1847 р. (невдовзі після знайомства з княгинею Кароліною Вітгенштейн, коли стосунки з першою дружиною та матір'ю трьох його дітей графинею Марі д'Агу стали більш ніж прохолодними) у листі з Галацу композитор несподівано попросив графіню написати для нього «tout petit essai» на 3–4 колонки, не більше, яке послужило б перед- або післямовою до його творів. Сам Ліст «відчував себе зовсім не здатним до такої роботи», проте готовий був дати всі необхідні вказівки [1]. Марі відмовилася, але нова дружина, Кароліна, очевидно, погодилася, і на момент публікації в 1859 р. в Парижі «коротеньке есе» княгині Вітгенштейн розрослося до розмірів окремого твору — «Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie» за авторством Ліста [2]. При тому що композиція, стиль і спосіб мислення книги явно відображають особистість княгині (яка була не толерантним європейським музикантом, а представницею польської шляхти, фанатичною католичкою, вихованою в атмосфері національних та релігійних забобонів; її літературний стиль характеризувався логічними неспівпадіннями, хибними метафорами, протиріччями, хитромудрістю, надмірністю та нехтуванням фактів), але роздуми, пов'язані з теорією музики, кон-

кретні дані та особисті враження від відвідування різних країн, поза всяким сумнівом, належать Ференцу Лісту.

Ліст збирав сучасну літературу про циганів, він також попросив надіслати йому роботи Габора Матраї і Шандора Цеке, присвячені угорській музиці та ролі, яку грали цигани в її інтерпретації [5]. Таким чином, композитор знав про те, що дані експерти спростовували існуванню на Заході теорію, згідно з якою так звана циганська музика, виконувана циганами в Угорщині, бере свої витoki не в Угорщині, а в Індії. Однак до кінця свого життя Ліст чомусь наполягав на цьому своєму помилковому судженні. Він помилявся за кількома пунктами, оскільки ці нібито народні угорські пісні виконувалися циганами максимум кілька десятиліть, носили в собі глибокі сліди циганської манери виконання, але не були ні циганськими, ні народними, ні давніми.

Книга Ліста (у масивній редакції Вітгенштейн) про циганську музику побачила світ у той час, коли під забороною знаходилася не лише мова як символ угорської самосвідомості, а й народний костюм (між 1849 і 1867 рр.). Саме тому угорські народні пісні та танці у виконанні циганів стали на той момент головним виразом угорської національної самосвідомості — адже в такому вигляді вони не підлягали цензурі. Самі ж цигани — як виконавці угорської музики — з одного боку, мали неймовірну популярність (народна музика у їх виконанні діяла на угорське дворянство, як дурман, змушуючи їх «веселитися зі сльозами на очах»); з іншого боку, циган найбільше зневажали. Проекована в книзі Ліста думка про те, що пригноблених, переслідуваних і приречених на загибель угорців хочуть позбавити останньої національної святині — їх музики, викликало бурю обурення, ще й з вуст знаменитого угорця (який, втім, не володів угорською мовою, на відміну від королеви Єлизавети). В цій ситуації деякі друзі-угорці встали на захист Ліста, не підтримуючи сутність його «циганської теорії» (граф Іштван Фаї, музиканти Еде Ремені та Іштван Барталуш, Дюла Буйовскі). Стосовно ж циганської музики, то Ліст, «громадянин світу», який не розу-

мів по-угорськи, бував в Угорщині рідко та й як гостя, що обертався під час своїх візитів лише в аристократичних колах, не міг з усією глибиною зрозуміти погляди угорського суспільства і поділити їх. Звичайно, не підлягає сумнівам і любов Ліста до Угорщини, її історії та традицій, а також те, як його мистецтво назавжди прославило угорську культуру.

«Угорські рапсодії» належать до найбільш популярних фортепіанних творів Ліста. Своєрідна «патріотична антологія» відбиває насправді цілу смугу історія Угорщини і втілює багато особливостей угорської музики XIX століття. У самій Угорщині Лісту довелося жити недовго. Його діяльність переважно протікала поза батьківщини – мови у Франції, Німеччини, Італії. Але протягом усього життя він зберіг повагу до батьківщини, інтерес до її фольклору. Історичним фоном і стимулом створення рапсодій послужила угорська революція, яка цілком могла б перемогти, якби не втручання Російської імперії. Навесні і влітку 1849 корпус генерала Паскевича провів успішну бойову операцію проти угорської революційної армії, і Угорщина знову стала частиною монархії Габсбургів. Вільнолюбні почуття Ліста шукали виходу й у результаті викликали до життя безліч творів «угорського циклу». Однак саме рапсодії стали осередком національного угорського початку у творчості Ліста.

Рапсодія (грец. *ραψωδία*) – у музиці позначає твір у вільній формі на основі народних мелодій. У Стародавній Греції рапсодами називали співаків-сказачів, які складали епічні поеми та виконували їх наспів. Одним із них був Гомер. Стародавній термін «рапсодія» проникнув у нову європейську музику вже в ранньоромантичну епоху. До Ф. Ліста важливий внесок у затвердження жанру рапсодії зробили композитори Х. Ф. Д. Шубарт, В. Р. Галленберг, В. Я. Томашек та Я. В. Бровари. У творчості Ліста рапсодія трактується як віртуозна концертна фантазія на теми угорських та циганських пісень та танців, записаних Листом. Звернення до фольклору привносить у п'єси епічний елемент, а сам характер музичного матеріалу вербункош – героїко-драматичні риси

(про характерну для часу написання Угорських рапсодій ситуацію для угорців та Угорщини ми писали вище).

Фортепіанні рапсодії Ліста фактично перебувають у тій самій композиторській традиції, що і його транскрипції оперних чи пісенних тем, але в перших відправною точкою є народні танці і пісні. Дві його «Угорські рапсодії», опубліковані в 1851 році як «істинно угорські» є блискучим «доповненням» до його власного концертного твору «Grand Galop chromatic» (цей твір з його сильними динамічними та гармонійними контрастами швидко став популярним і залишається одним із найулюбленіших його фортепіанних творів). Музична мова рапсодій відрізняється яскравою національною характерністю завдяки опорі на міський угорський фольклор, т.зв. стиль вербункош. До його особливостей відносяться гордовитий, пристрасний, патетичний характер; вільна, імпровізаційна манера викладу; гострий ритм з частими акцентами, пунктиром, синкопами, зокрема, особливі пунктирні каданси («зі шпорами»); використання геміольних ладів зі зб. 2, в тому числі – угорської (циганської) гами. Найбільш відомий твір стилю вербункош – знаменитий «Ракоці-марш» (угорська «Марсельєза»), який Лист використовував у своїй 15-й рапсодії.

Глибоко національні за музичною мовою, Угорські рапсодії Ліста об'єктивно відповіли зростанню національної самосвідомості угорського народу в період його боротьби за національну незалежність. У цьому їх демократизм і причина найширшої популярності. Жанр, запропонований Листом, максимально відповідав його потребам як концертуючого піаніста-віртуоза. Справді, рапсодія з властивим їй шаленим розгоном темпу до кінця – ефектне завершення клавирабенду та вдала бравурна п'єса для бісування. Однак у своїх рапсодіях Лист – не лише піаніст, а й композитор-експериментатор. І тут таїться інша сторона жанру, яку можна визначити як «елітарну». Широко відомо, наскільки Лист цікавився всім новаціями та підтримував молодих музикантів-новаторів. Його не бентежили дисонанси, зовнішня «дивина» і несхожість нової музики – все це, навпаки, знаходило у нього творчий від-

гук. Угорські рапсодії дають привід говорити про себе як про «авангардні» для свого часу твори.

Але головне новаторство рапсодій Ліста – це їх гармонія і, зокрема, ставлення до тональності. У пізні роки Ліст відходить від тональності – у галузь хроматики, аж до атональності. Значно збагачують ладотональний бік Рапсодій застосування характерної угорської гами (мінор із двома збільшеними секундами). Гра видів мінору та елементи домінантового ладу, застосовується у Другій рапсодії; мерехтіння натуральної та лідійської IV ступені на початку Дев'ятої та Дванадцятої рапсодії; мерехтіння II натуральної та фрігійської у кодї Тринацятій. Всі ці прийоми дають «мадярський» (угорсько-циганський) колорит, в якому Ліст відчував душу Угорщини.

Розширена тональність – часте явище в Рапсодіях Ліста, на першому плані тут виступає гармонічна барвистість, що виявляє чуйність композитора до всього нового, свіжого, життєвого. Кароліна Вітгенштейн зазначає, що Лісту «вдалося кинути спис у майбутнє далі, ніж Вагнер». Музикознавці вбачають у Лісті претечу всіх сучасних музичних, у тому числі, гармонічних, експериментів і впевненість, що будь Ліст живий у наші дні, він і сьогодні б підтримував молодих авторів в усіх їх музично-мовних та образних новаціях.

Навіть вступний розділ прославленої 2-ї рапсодії (1847), на перший погляд, покликаний підготувати *cis-moll* основного співу *Lassan*, насправді не такий простий. Два початкові акорди окреслюють контури швидше тональності *fis-moll*, ніж тої, на яку вказують ключові знаки. Відведений для *cis-moll* час невеликий, його поява несподівана, слух до такого повороту не готовий. Завершується Рапсодія у *Fis-dur*.

Початкова маршова тема 14-ї рапсодії (вона набуває то траурних, то героїчних, то бравурно-віртуозних рис) розвивається як вільні фактурно-гармонічні варіації. Цікаво, що за ясної гармонічної ідеї першого розділу (рух від мінору до однойменного мажору) відрізняється великою химерністю. Зачеплена ціла низка тональностей. Незвичайний перехід до *F-dur*-ного звучання маршу.

У вступі порівняно невеликий 17-й рапсодії (1885) панує звукоряд двічі гармонічного d-moll, проте тонального слухового відчуття майже немає. Перебори «угорського ладу», характерні для похмурого епічного зачину, гармонізовані незвично. Дисонанс не розв'язується, а переводиться в акорд пентатонного забарвлення. Це породжує похмурий дзвоновий колорит і розмиває межі тональності. Для творів пізнього періоду творчості Ліста побудови з опорою на дисонанс, що готують атональну музику, не є рідкістю.

Взагалі відступ від єдиної тональності в епоху романтизму є актом надзвичайної художньої сміливості, і властивий швидше великим циклічним творам (як Незакінчена симфонія Шуберта), ніж одночастинним п'есам. У Ліста ж розбіжність початкової та фінальної тональності у Рапсодіях — звичне явище. Рапсодія № 6 закінчується в паралельному мажорі. Багато рапсодій закінчуються в однойменній тональності. А Рапсодії № 1, 2, 6, 11, 16 мають повністю розімкнені тональні плани. Рапсодія 17 закінчується нестійко.

Причину вільного трактування тональності в рапсодіях Ліста слід шукати у його відношенні до цього жанру. Рапсодія для угорського композитора — не стільки романтична мініатюра, як концертне попурі. Жанр попурі відомий з XVIII століття і має на увазі ланцюжок запозичених тем. Теми не обов'язково мають бути в єдиній тональності, але між частинами бажана деяка зв'язка.

Інша причина — імпровізаційний дар композитора-піаніста, який потребує постійного оновлення піаністичних позицій, нових аплікатурних завдань та образних співставлень. Наразі, третя причина — прагнення Ліста-композитора до нечуваних слухових відчуттів, пошуки нової тональної логіки, нових гармонійних світів та тембральності-образності улюбленого роялю. Це підкреслює і найбільш типова для лістівської рапсодії форма будується на контрастному зіставленні двох розділів — повільного і швидкого. У своїй творчості Ліст передбачив багато художніх відкриттів XX століття, зокрема гармонічних.

Висновки. Ф. Ліст постійно цікавився угорським фольклором, маючи його за одне із джерел власного натхнення, створив велику кількість обробок угорських пісень і танців (угорські рапсодії, угорські національні мелодії та ін.) і в своїх композиціях широко застосовував їхні специфічні особливості, передусім ладо-гармонічні звороти та ритміку. Подібно до Шопена, Ф. Ліст вивів пісенно-танцювальні жанри національного фольклору на новий рівень, перетворивши їх на романтичні віртуозні фортепіанні мініатюри.

Ф. Ліст є винахідником жанрової форми фортепіанної рапсодії (хоча така назва використовувалася і деякими його попередниками австро-німецького композиторського контенту). Ліст трактує рапсодію як віртуозну концертну фантазію в дусі парафрази, де замість оперних мелодій використовуються фольклорні теми. Це теми угорських і циганських пісень і танців, більшість яких взято зі збірки записаних Листом народних угорських мелодій. Розширена тональність — часте явище в Рапсодіях Ліста, на першому плані тут виступає гармонічна барвистість, що виявляє чуйність композитора до всього нового, свіжого, життєвого.

У романтичній фортепіанній творчості жанрова форма рапсодії поєднала лістівські віртуозність, фортепіанну оркестральність, яскраву концертність та масштабність викладення, створивши прецедент нової інструментально-концертної моделі, що отримала надзвичайний розвиток та розповсюдження. Тому саме лістівські фортепіанні рапсодії і сьогодні постають предметом не тільки виконавської, а й виконавсько-транскрипторської уваги у перекладенні для різних інструментальних складів та інструментів, адже містять блискучі засади концертності та яскравої образності, які є незамінними в презентативних формах виконавсько-інтерпретативної (артистичної та технологічної) й композиторської майстерності, а також інструментально-органологічної якості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Correspondance de Liszt de la Comtesse d'Agoult 1840–1864. Paris: Grasset, 1934. T. 2. P. 389.

2. Franz Liszt. Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie. Paris: Bourdillat, 1859.

3. Gelbart, Petra. Franz Liszt and the Making of Legends. URL: <https://www.romarchive.eu/en/music/classical-music/franz-liszt-and-making-legends/>

4. Liszt Ferenc. Levél Mórtray Góbornak 1852. oktyber 8. Húlyfutó. № 3 (oktyber 16). 1852.

5. Mórtray Góbor. Bihari János. Magyar népzenész életrajza // Magyarországról Erdély kárpékben, II kút. Pest, Ermich, 1853, 156–161.

6. Sárosi, Bélint. Kéi a cigányzene? URL: <https://docplayer.hu/9528219-Sarosi-balint-kie-a-ciganyzene.html>

REFERENCES

1. Correspondance de Liszt de la Comtesse d'Agoult 1840–1864. (1934). Paris: Grasset,. T. 2. P. 389 [in France].

2. Franz Liszt. Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie. Paris: Bourdillat, 1859 [in France].

3. Gelbart, Petra. Franz Liszt and the Making of Legends. URL: <https://www.romarchive.eu/en/music/classical-music/franz-liszt-and-making-legends/> [in USA].

4. Liszt, Ferenc. Levél Mórtray Góbornak 1852. oktyber 8. Húlyfutó. № 3 (oktyber 16). 1852 [in Hungary].

5. Mórtray Góbor. Bihari János. Magyar népzenész életrajza // Magyarországról Erdély kárpékben, II kút. Pest, Ermich, 1853, 156–161 [in Hungary].

6. Sárosi, Bélint. Kéi a cigányzene? URL: <https://docplayer.hu/9528219-Sarosi-balint-kie-a-ciganyzene.html> [in Hungary].